

www.lifesitenews.com (naposledy navštíveno 19. února 2007).
 Anonymous. 2001. „Culture: Ask Isadora: Not Here, Not There.“ Letter, Ask Isadora advice column. *San Francisco Bay Guardian*, No. 26 (11 April 2001).
 Barnes, J. 2000. *England, England*. London: Jonathan Cape.
 Berger, J. 1972. *Ways of Seeing*. London: BBC and Penguin Books.

Cambridge International Dictionary of English. 1995. Cambridge: CUP.
 Mander, J. 1992. *In the Absence of the Sacred*. San Francisco: Sierra Club Books.

Poznámky

¹ Slovník spisovné češtiny (nakladatelství LEDA) definuje výraz zločin velmi podobně, jako „těžké provinění proti právnímu řádu; velmi špatný čin“ (Pozn. překl.).

PÉČE JAKO NEDOCENĚNÁ NÁJEMNÍ PRÁCE V GLOBÁLNÍ EKONOMICE /

Zuzana Uhde

EHRENREICH, B., HOCHSCHILD, A. R. 2002. *GLOBAL WOMEN. NANNIES, MAIDS, AND SEX WORKERS IN THE NEW ECONOMY*. NEW YORK: A METROPOLITAN/OWL BOOK.

Ačkoli sborník *Globální žena* vyšel v USA již v roce 2002, jeho recenze s pětiletým zpožděním v českém časopise není bezúčelná. Proměny péče v kontextu nové globální ekonomiky jsou dosud okrajovým tématem sociálních věd u nás. Autorky a autoři knihy z odlišných perspektiv zkoumají fenomén globálních přesunů pečovatelské práce zejména na imigrantky z chudých zemí třetího světa a z postkomunistických států v souvislostech s globální chudobou, genderově nerovnou dělbu práce a novými formami globálních nerovností mezi ženami (a mezi muži). Péči už nevnímají jako aspekt jednotící solidarity mezi ženami proti patriarchálnímu systému nedoceňujícímu práci tradičně kódovanou jako ženskou, naopak péče a pečovatelské se staly faktorem vyostřujícím nerovnosti mezi ženami na základě třídy, rasy, etnicity, národnosti i sexuální orientace. Jednotlivé stati se zabývají statusem pomocnic v domácnosti v cizí zemi, sociálními důsledky migrace žen v zemi původu, problémem nedostatečné regulace domácí práce jako zaměst-

nání či sexuálním vykořisťováním a globálním sexuálním a manželským trhem. Teoretický rámec knihy tvoří příspěvky Arlie Hochschild *Láska a bohatství* a Saskie Sassen *Globální města a klikaté cesty přežití*, které otevírají a uzavírají celý sborník.

Proměny pracovních trhů a zvyšující se participace žen na trhu práce s sebou přinesly potřebu změny organizace péče, kterou dříve zastávaly především ženy stojící mimo pracovní trh. Genderová dělba práce, feministkami kritizovaná v lokální rovině, se stala globálním problémem přesunutí starosti o domácnost a o péči o děti na ekonomicky a sociálně marginalizované ženy a zejména v západních bohatých státech na imigrantky. Problém kombinace práce a rodiny tak ovšem nezmizel. Možnost sladění pracovních a rodinných povinností žen ze Severní Ameriky, západní Evropy či zemí „asijských tygrů“ byla vykoupena pracovním vykořisťováním žen z chudých zemí, které migrují za prací, přičemž svoje rodiny nechávají v zemi původu. Tyto „glo-

GENDER A OBČANSTVÍ V MULTIKULTURNÍ EVROPĚ / Hana Hašková

Během posledních několika desetiletí přispěla k různým pojetím občanství a uplatňování občanských práv a povinností v Evropě mnohá sociální hnutí. Jejich požadavky a přínos pro redefinice občanství i naplňování jejich požadavků jsou předmětem zkoumání řady výzkumů, z nichž některé se soustředí spíše na vysvětlení procesů transformace občanských principů, jiné kladou důraz na jejich reálné uplatňování a další na role, ustavování a cíle samotných aktérů a aktérek změn v pojetí a praxi občanství.

V této linii výzkumů začalo v roce 2007 také řešení výzkumného projektu s názvem FEMCIT: Gendered Citizenship in Multicultural Europe: The Impact of the Contemporary Women's Movements. Jedná se o čtyřletý projekt, který je financován Evropskou komisí (IP – 028746) a koordinován je Tone Hellesund z Bergenské univerzity. Na řešení projektu se podílí relativně velký počet vědců a vědkyň z celkem 14 výzkumných institucí: University of Bergen, University of Oslo, Nordic Institute for Women's Studies and Gender Research a Nordland Research Institute v Norsku, University of Stockholm a Södertörn högskola ve Švédsku, University of Loughborough a University of Leeds ve Velké Británii, University of Copenhagen v Dánsku, Leiden University v Nizozemí, Université de Toulouse-Le Mirail ve Francii, University of Vienna v Rakousku, Universidad Carlos III de Madrid ve Španělsku, University of Warsaw v Polsku a Sociologický ústav AV ČR v České republice.

Jak již napovídá název projektu, jeho předmětem je zkoumání měnících se pojetí, forem a praxí občanství s důrazem na genderové vztahy v multikulturním evropském prostoru. V projektu je zkoumán vliv požadavků a aktivit občanských skupin orientovaných na problematiku genderové rovnosti na redefinice a uplatňování občanství v zemích severní, západní, jižní i východní Evropy. Cí-

bální řetězce péče“ se však netýkají pouze žen, jak editor-ky v úvodu uvádějí: „Přesně řečeno, přítomnost migrujících chův neumožnila bohatým ženám vstoupit na pracovní trh, umožnila bohatým mužům nadále se vyhýbat druhé směně“ (s. 9, překl. – autorka). Situaci ale nelze zjednodušit na prostou komplementaritu zájmů, tedy že nedostatek péče v západních státech je vyrovnáván nedostatkem práce za dosta- tečnou odměnu v zemích třetího světa. V úvodu editorky tuto situaci charakterizují jako důsledek programů struk- turálního přizpůsobení diktovaných Mezinárodním měno- vým fondem a Světovou bankou zadluženým zemím, krizí sociálního státu na Západě, který nedokázal adekvátní soci- ální politikou reagovat na nástup žen do pracovního proce- su, a konečně selháním mužské části populace rovnoprávně se účastnit péče o děti a starší členy společnosti.

Nízké symbolické ohodnocení péče definované jako fe- mininní práce a doprovázené hierarchicky definovanou di- chotomií maskulinity a femininity je nyní reprodukováno v pozměněné podobě prostřednictvím nízkého finančního ohodnocení pečovatelské práce v rámci neformální ekono- miky, které je ospravedlňováno charakteristikou péče jako nekvalifikované práce vykonávané zejména ženami a imig- rantkami. Arlie Hochschild analyzuje tyto proměny pečo- vatelské práce v globálním kontextu jako „globální řetěz- ce péče“ a uzavírá, že „když se neplacená práce výchovy dětí stala placenou prací péče o děti, její tržní hodnota pouká- zala na stále nízkou hodnotu pečovatelské práce obecně – a dále ji snížila“ (s. 29). Hochschild při výkladu klade dů- raz jednak na strukturální důsledky přesunů a odčerpávání péče, tedy prohlubování nerovností mezi bohatými a chudý- mi státy, a jednak na nerovnou distribuci lásky mezi nimi. Přesuny péče a lásky mezi bohatými a chudými státy ne- jsou historicky novým fenoménem, Hochschild ale upo- zorňuje na jeho proměny, nová je podle ní zejména zvyšo- vání rychlosti a rozsahu, přičemž donucení není násilné, ale ekonomické, což následně vede ke zkreslenému vnímání migrace v souladu s ideologií volného trhu jako svobodné

individuální volby. Obecně od 60. let vzrůstá podíl ženské ekonomické migrace, a to zejména do sektoru služeb a péče, což implikuje nové formy globálních nerovností a porušová- ní lidských práv, v tomto případě rovněž dětí, které se ne- mohou těšit základnímu lidskému právu na ochranu a péči, protože jejich matky, a v řadě případů i otcové, odcházejí z ekonomických důvodů pracovat do zahraničí. Péče je nad- to fetišizována – je depersonifikována od žen, které ji dětem zaměstnavatelů poskytují, a jejich vlastních dětí, a zvětšo- vána jako nákupní komodita bez vztahu ke globálnímu ka- pitalistickému řádu. Právě souvislosti s novou ekono- mickou jsou podle Hochschild nezbytné pro pochopení těchto proměněných forem nerovností mezi ženami, které kopí- rují globální nerovnosti mezi národy. Hochschild přiro- vňuje klesající hodnotu péče vzhledem k jiným zaměstná- ním ke klesající ceně vývozních potravin na globálním trhu vzhledem k ceně výrobního zboží: „Stejně jako tržní hodno- ta primárních produktů udržuje třetí svět na chvostě mezi národy, tak i nízká tržní hodnota péče udržuje nízký status žen, které ji vykonávají – a potažmo všech žen“ (s. 29).

Saskia Sassen ve svém článku usiluje o přehodnocení do- minantního diskursu o globalizaci, který jednostranně zdů- razňuje nové informační technologie, zrychlující se komu- nikaci, elektronický trh, hypermobilitu kapitálu, vysokou poptávku po vzdělaných a mobilních profesionálních pra- covnících. Podle ní je tak ale opomíjen fakt, že v globálních městech vzniká rovněž rostoucí nabídka po nízkou kvalifiko- vané a levné práci, na kterou je navázán vysoký počet imi- grantů a imigrantek začleněných do strategických ekono- mických sektorů, mezi něž patří i ženy imigrantky pracující v oblasti služeb a péče. Charakteristické je podle ní zejmě- na to, že tato málo placená a nekvalifikovaná pracovní mí- sta jsou součástí expandujících sektorů, které jsou na nich do značné míry závislé. Podobně také udržitelnost životní- ho stylu nových profesionálů závisí na této „servisní třídě“, konkrétně na domácích pomocnicích a pečovatelkách, které nahrazují nedostatek péče v západních společnostech. Ten-

lem výzkumného projektu je porozumění tomu, jakým způsobem reflektují pojetí a praxe občanství genderové, etnické a národnost- ní vztahy a jak se tato pojetí a praxe promítají do formulací a implementací sociálních politik, a to s důrazem na situaci v průběhu posledních padesáti let.

V rámci projektu FEMCIT chápeme občanství jako práva a povinnosti, jako cesty politické a ekonomické participace, i jako vědo- mí a praxe sociálního a kulturního začlenění a sounáležitosti. Dosahování plného občanství tak zahrnuje jak politické procesy redis- tribuce materiálních, ekonomických a politických zdrojů, tak i uznání, což implikuje i kulturní a sociální transformaci genderově, et- nicky či národnostně definovaného subjektu. Občanství proto ve výzkumném projektu konceptualizujeme v reflexi genderově, eticky a národnostně relevantních dimenzí vztahů mezi jedinci a politickými, sociálními a ekonomickými národně-státními institucemi a in- stitucemi EU. Konkrétně operacionalizujeme koncept občanství tak, že zahrnuje následující vzájemně propojené dimenze:

1. politická dimenze občanství (demokratická participace a reprezentace); 2. sociální dimenze občanství (participace na péči o ro- dinu); 3. ekonomická dimenze občanství (participace na placené práci, rovnost v zaměstnání); 4. etnická dimenze občanství a vy- znání ve vztahu k občanství (etnicita a vyznání); 5. tělesná dimenze občanství (reprodukční práva a sexualita); 6. intimní dimenze občanství (transformace intimních vztahů).

Práce na výzkumném projektu je rozdělena do sedmi pracovních celků, které odpovídají vymezeným dimenzím občanství, k nimž je připojena závěrečná analýza propojující jednotlivé dimenze a směřující k návrhu genderově spravedlivého konceptu občanství. Tento přístup byl navržen s ohledem na komplexnost témat spojovaných s občanstvím a různost požadavků, které byly a jsou artikulová- ny občanskými skupinami orientovanými na problematiku genderové rovnosti v průběhu posledních padesáti let. V analýze jsou sle-

to paradox nízkého finančního ohodnocení a zároveň nepostradatelnosti „servisní třídy“ je v logice trhu legitimizován zejména skutečností, že tuto práci často vykonávají ženy imigrantky v neformálním sektoru. Sassen ale na druhou stranu poukazuje rovněž na určitý emancipační potenciál, který placené zaměstnání pro imigrantky představuje. Nicméně tyto individuální strategie jsou podle ní formovány globální ekonomikou, která vede ke zvýšení nezaměstnanosti a redukci sociálních výdajů v chudých a zadlužených zemích, což dopadá především na ženy, pro které se migrace stává jedinou možnou strategií přežití, a to i pro jejich děti. Zároveň jsou příjmy žen ze zahraničí či zisky z obchodu s lidmi zásadním zdrojem příjmů zadlužených ekonomik. „Tato spojení jsou strukturální, význam sexuálního průmyslu pro jakoukoli konkrétní ekonomiku vychází z absence jiných zdrojů práce, zisku a příjmů“ (s. 270).

Nejvíce článků sborníku se věnuje otázce statusu žen – pečovatelek a pomocnic v domácnosti v cizí zemi. Jednotlivé autorky se zabývají situací v USA, Velké Británii a zemích asijských tygrů, konkrétně Hongkongu a Tchaj-wanu. Susan Cheever sleduje dilema chůvy mezi láskou k vlastním dětem a láskou, kterou za peníze poskytuje dítěti svých zaměstnavatelů. Do tohoto vztahu dále vstupuje rovněž požadavek na vysoký počet odpracovaných hodin a potenciální žárlivost rodičů na pouto mezi chůvou a jejím svěřencem. Právě toto pouto vytváří nadhodnotu pečovatelské práce, nedostatečně oceněnou finančně i symbolicky. Joy Zarembka se věnuje případům vykořisťování pečovatelek v USA, což pojmenovává jako moderní otroctví. Zranitelnost vůči vykořisťování spojuje především s omezenými právy, která imigrantky získávají prostřednictvím speciálních víz umožňujících pracovat v USA jako pomocnice v domácnosti. Vzhledem k tomu, že vízum je vázáno na konkrétního zaměstnavatele, pomocnice v domácnosti se dostávají do bludného kruhu hrozby vyhoštění v případě opuštění vykořisťujícího zaměstnavatele a ocitají se v bezvýhodné situaci bez jakékoli možnosti bránit svá lidská práva. Lynn Ma Rivas

ve svém příspěvku prezentuje výzkum mezi osobními asistenty postižených lidí a jejich klienty. Jako hlavní charakteristika dobrého pečovatele byla ve výzkumu identifikována schopnost upozadit se a zůstat v přítomnosti klienta jakoby neviditelný, což se podle ní ale odráží také v sociálním statusu lidí, kteří vykonávají tuto „neviditelnou“ práci. Obecně jsou péče a pečovatelská práce devalvovány prostřednictvím mýtu nezávislého individua jako ideálů aktivního občanství. Rivas vidí východisko v dekonstrukci mýtu individualismu a nezávislosti, které jsou stejně fiktivní jako vylučující. Bridget Anderson se zabývá komodifikací domácí práce na výzkumu podmínek nájemní domácí pracovní síly ve Velké Británii. Jako východisko jí slouží vázanost domácí práce na sociální status žen. Podle ní domácí pracovnice umožňují zaměstnavatelkám udržet a zvyšovat si vlastní status, který je založen mimo jiné na negativním vymezením se proti domácí práci. Všimá si zejména strategií blahosklonné laskavosti a charity, kterou zaměstnavatelky potvrzují svou moc a upevňují existující třídní, rasové a národnostní stereotypy. Navíc zdánlivá solidarita mezi zaměstnavatelkou a pomocnicí v podobě familiárního přístupu a začlenění pomocnice do rodiny podle Anderson přináší pomocnicím nepoměrně více nevýhod než výhod, které jsou legitimizovány argumentem „není to přece obyčejná práce, děláš to z lásky k nám“. Negativním vymezením se vůči „těm druhým“, které vykonávají podřadnou domácí práci, se podle Anderson rovněž mění standardy na vykonanou práci, což souvisí s formami šikanování a problémem nadpráce.

Nicole Constable a Pei-Chia Lan se ve svých příspěvcích z různých perspektiv zabývají postavením imigrantek z Filipín, první v Hongkongu a druhá na Tchaj-wanu. Constable popisuje neformální pravidla, kterými jsou pomocnice v domácnosti svazovány, společná je pro ně především vše prostupující kontrola a regulace každé jejich jednotlivé aktivity a chování. Pomocnice jsou prostřednictvím těchto praktik symbolického vylučování a dohledu zbavovány lidské důstojnosti a degradovány na pouhý nástroj naplnění potřeb

dovány vztahy na straně jedné mezi různými pojetími občanství a na straně druhé politickým uznáním, sociální spravedlností, harmonickým soužitím a kulturními i ekonomickými příležitostmi.

První z pracovních celků se soustředí na zkoumání politické dimenze občanství ve snaze odpovědět na následující základní výzkumné otázky: Jaké výhody a nevýhody politické participace a reprezentace by přineslo uplatnění principu kvót na základě etnicity? Jaká mají muži a ženy očekávání a zkušenosti s vlastním politickým zastoupením v parlamentních politických systémech? Jaké výzvy stojí před politikami z hlediska politických rozhodovacích struktur i očekávání občanských organizací orientovaných na problematiku genderové rovnosti?

Druhý pracovní celek se soustředí na zkoumání sociální dimenze občanství ve snaze odpovědět na následující základní výzkumné otázky: Jaký vliv měly občanské skupiny orientované na problematiku genderové rovnosti na pojetí i praxe péče? Jaké struktury usnadňují nebo naopak brzdí kolektivní vyjednávání ve vztahu k péči o rodinu v multikulturním evropském kontextu? Jaké jsou budoucí cesty politiky péče a aktivismu orientovaného na problematiku genderové rovnosti v Evropě?

Třetí pracovní celek se soustředí na zkoumání ekonomické dimenze občanství ve snaze zodpovědět tyto základní výzkumné otázky: Jak se proměňují diskursy a vzorce ženské zaměstnanosti v multikulturním prostředí Evropy? Jak ovlivňují měnící se politiky zohledňující genderové aspekty rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem ženy etnických majorit i minorit? Jaké jsou průsečky etnicity a genderu v kontextu rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem?

Čtvrtý pracovní celek se soustředí na zkoumání etnické dimenze občanství a vyznání ve vztahu k občanství ve snaze odpovědět na tyto základní výzkumné otázky: Jakým způsobem ovlivnila multikulturní realita a občanské organizace se zaměřením na proble-

zaměstnavatelů. Pei-Chia Lan zkoumá postavení pomocnic v domácnosti na Tchaj-wanu z mezigenerační perspektivy ve vztahu k tradiční povinnosti manželky starat se o rodiče manžela. Tchajwanské ženy usilují prostřednictvím placené pomocnice převést své rodinné povinnosti diktované tradicí na trh, což je ovšem umožněno pouze privilegovaným ženám z vyšších tříd. Domácí práce je tak silně rasově a třídně stratifikovaná, zároveň ale také zůstává genderově podmíněna. Transfer práce od syna na snachu a od ní pak na trh nepředstavuje změnu genderové dělby práce, protože na trhu je tato mezeza vyplněna výhradně ženami.

Celosvětově tvoří největší podíl ekonomické migrace žen ženy z Filipín. Sociálními důsledky jejich odchodu a postavením dětí, které zůstávají doma většinou s blízkými příbuznými či otci, se věnovaly ve svých příspěvcích Rhacel Salazar Perreñas a Michele Gamburd. Perreñas zaměřila svůj výzkum „nadanárodních rodin“ na postavení dětí, jejichž rodiče, především matky, odešli pracovat do zahraničí. Podle ní je pro udržení rodičovského pouta a vztahu dítěte k matce či otci zásadní udržování rodinných sítí v původní zemi a překonání stigmatizace migrujících matek a jejich dětí. Akt odchodu matky do zahraničí neinterpretuje jako ze své podstaty katastrofální a destruktivní pro vývoj dítěte. Teprve sociální stigmatizace nadnárodních rodin a s tím související rozpad vztahů uvnitř rodiny vede k negativním důsledkům pro život všech členů rodiny. Gamburd se naproti tomu zabývá proměnami genderových vztahů uvnitř rodin v důsledku odchodu ženy do zahraničí. Všimá si především rozpadu tradičního modelu muže-živitele a ženy-pečovatelky, ačkoli se tato reálná změna dosud neodráží ve vnímání jedinců a genderových stereotypech ve společnosti. Naopak toto zpochybnění tradičních genderových vzorců vede k sociálně-patologickým jevům ve formě rostoucího alkoholismu mezi muži a značné míře domácího násilí. Zásadním je tak pro ni sociální frustrace chudobou, která podněcuje ženy k alternativním strategiím přežití v podobě migrace, což zpětně posiluje sociální frustraci mužů ze ztráty jejich tradiční role.

Část sborníku je věnována rovněž sexuálnímu vykořisťování obchodovaných lidí, celosvětově ve většině případů žen, a sexuální turistikou. Kevin Bales se zabývá sexuálním zotročením obchodovaných žen v Thajsku, což je v thajské společnosti legitimizováno sociální akceptací prostituce. Tyto ženy jsou často prodány vlastními rodinami, kterým pašeráci nabídnou částku několikanásobně překračující roční příjem. Zotročení ale začíná zadlužením dívky, která je nucena tuto částku splatit, původní „dluh“ je navíc vysoce úrokovan a k splátkám jsou připočítány další srážky za stravu a bydlení a dívka se v důsledku dluhu ocitá v začarovaném kruhu nevolnictví. Bales charakterizuje pašeráky jako moderní otrokáře, kteří představují paradigmatický příklad odcizeného kapitalismu, pro který je účel vydělat hodně peněz dostatečným ospravedlněním čehokoli. Rozkvět sexuálního průmyslu v Thajsku totiž souvisí s ekonomickým bohem a rozvojem turismu, který vytváří velkou poptávku po sexuálních službách a roztáčí kola expandujícího sexuálního průmyslu. Dennise Brennan se v dalším příspěvku týkajícím se sexuálního průmyslu zabývala sexuální turistikou v Dominikánské republice, kde jsou ženy z ekonomických důvodů (chudoba, situace svobodné matky) přiváděny k prostituci. Brennan ale zdůrazňuje aktivní přístup těchto žen k životu, což podle ní vyjadřuje jejich označení jako sexuálních pracovníků, nikoli prostitutek. „Sexuální pracovníci v Sosúe jsou zároveň nezávislé i závislé, vynalézavé i vykořisťované. Jsou lokálními aktéry chycenými v síti globálních ekonomických vztahů“ (s. 156).

Ve sborníku je trochu osamoceným příspěvkem kapitola Hung Cam Thai, který se věnuje tématu sjednaných transoceánských vietnamských manželství v souvislostech s proměnami vnímání partnerských vztahů a nesouladu genderových očekávání a jejich reálným naplněním. Vzdělané vietnamské ženy se stávají kvůli tradičním společenským očekáváním kladeným na ženy ve Vietnamu „neprovditelnými“, Vietnamci, kteří emigrovali do USA a zažili sestupnou mobilitu, se zase kvůli svým očekáváním stávají „neozeni-

---

matiku etnických minorit formulace antirasistických a proti násilí zaměřených národních i evropských politik a požadavků občanských skupin orientovaných na problematiku genderové rovnosti? Do jaké míry užívají ženy etnické minoritních a majoritních skupin své etnické a náboženské příslušnosti pro definici své národní či transnacionální identity? V jakém smyslu může být vyznání bariérou občanské participace a v jakém smyslu může být naopak zdrojem pro uplatňování občanských práv a povinností? Co znamená občanství pro ženy identifikující se s různými kulturně-sociálními skupinami?

Pátý pracovní celek se soustředí na zkoumání tělesné dimenze občanství ve snaze odpovědět na následující základní výzkumné otázky: Jakým způsobem se občanským skupinám orientovaným na problematiku genderové rovnosti podařilo redefinovat dominantní politické diskursy těla a tělesnosti a do jaké míry se jim podařilo redefinovat politiku kontroly těla a sexualit? Jakým způsobem ovlivňuje evropeizace a multikulturní realita v Evropě debatu nad autonomií těla a příležitostmi pro ochranu práv na tělesnou integritu?

Šestý pracovní celek se soustředí na zkoumání intimní dimenze občanství ve snaze odpovědět na následující základní výzkumné otázky: Jaký je vztah mezi transformacemi forem intimního života a požadavky a aktivitami občanských skupin orientovaných na problematiku genderové rovnosti? Jak ovlivňuje kulturní diverzita (vyznání, etnicita, životní styl, sexualita, národnost, region) transformace forem intimního života? Jaké jsou implikace transformací forem intimního života pro národní sociální politiky i sociální politiku EU? Jaké jsou zkušenosti s transformacemi forem intimního života těch, kteří jsou nejvíce vzdáleni od modelu muže-živitele?

Předmětem posledního, sedmého pracovního celku je analýza občanství integrující poznatky předcházejících šesti pracovních celků s cílem vytvoření nového návrhu genderově spravedlivého občanství v multikulturním kontextu Evropy. Konkrétně jde o identifikaci měnících se pojetí a praxí občanství z hlediska genderu a etnicity; o vytvoření nového teoretického rámce pro analýzu genderové

telnými“ v nové zemi. Vznikají tak páry, které zdánlivě patří k sobě, ale zatímco ženy očekávají od partnera rovnoprávnější přístup, muži očekávají tradiční vietnamskou nevěstu.

Proměny forem péče a zajišťování domácích prací vedou k větší poptávce po nájemní práci v domácnosti. Tato tržní transformace s sebou nese ale i nutnost určité regulace nájemní domácí a pečovatelské práce jako plnohodnotného zaměstnání, což by umožnilo zajistit základní práva a vyhovující pracovní podmínky zaměstnancům pracujících v jednotlivých domácnostech. Právě v případech, kdy se pracovním místem stává privátní uzavřená sféra domácnosti, je ale nejspolehlivější zavést účinná opatření na ochranu zaměstnanců či odhalit případy vykořisťování a porušování lidských práv. Operuje se zde s podobnou logikou jako ještě donedávna v případech domácího násilí, podle které je sféra domácnosti vnímána jako zvnějšku nedotknutelná a zcela separovaná od veřejné sféry, otázek dodržování lidských práv či obrany lidské důstojnosti. Regulace nájemní domácí práce byla tématem příspěvku Pierette Hondagneu-Sotelo, která se zabývala otázkou právní regulace pracovního kontraktu a poukazyvala na bezpráví, které je v případech zrušení zaměstnaneckého poměru na domácích pomocnicích pácháno. Barbara Ehrenreich naproti tomu prezentuje výzkum založený na zúčastněném pozorování mezi zaměstnanky-němi agentury zprostředkovávající domácí úklid v USA. Na domácí práci poukazuje v souvislostech s distribucí moci a genderovými vztahy. Podle ní došlo ale k zásadní změně ve strukturaci dělby domácí práce. Feministické marxistické argumenty se v 70. letech soustředily na konceptualizaci domácí práce jako produktivní práce, základem byla ale vždy snaha redefinovat vztahy mezi muži a ženami, jak ale Ehrenreich dokládá, „politika domácí práce se stala nejen genderovou politikou, ale také politikou rasovou a třídní“ (s. 91). Domácí práce se tak podílí na distribuci moci nejen mezi muži a ženami, ale rovněž mezi ženami navzájem, přičemž slovy Ehrenreich uzavírá některé ženy do pasti, neboť kvůli rasismu, nedostatečnému vzdělání, jazykové nevyba-

venosti či statusu imigrantky pro ně není možné překročit stín domácí práce. Dnes se to ovšem netýká pouze sféry domácnosti, domácí práce jsou v nové ekonomice přesouvány na zprostředkovatelské agentury, které vyplácejí minimální hodinové mzdy srážené při absenci z důvodu nemoci bez započítání času stráveného přesunem mezi jednotlivými místy úklidu či obědem. Přesunem zprostředkování domácí práce na agentury se sice zmírnila bezbrannost pomocnice vůči privátním zaměstnavatelům, kteří ji měli za zavřenými dveřmi prakticky ve své moci, nicméně minimalizace mzdy, intenzivní taylorizace práce (disciplinace a přesně předepsaný pracovní postup) a eliminace závazků spojených s pracovní smlouvou (prostřednictvím najímání zaměstnanců na jednotlivé úkoly či na omezenou dobu) transformovala domácí sféru v kapitalistické pracovní prostředí. Ehrenreich chápe domácí práci a její dělbu jako určitý barometr nerovností ve společnosti, přičemž tyto pozměněné podmínky podle ní poukazují na vyostřování globálních nerovností, které jsou podporovány a udržovány v privátní sféře. S tím souzní i slogan Arlie Hochschild, kterým uzavřela svůj příspěvek: „Proto v současnosti osobní je globální“ (s. 30).

Celý sborník plasticky a komplexně popisuje a analyzuje proměny genderových nerovností v nové ekonomice, kdy už není možné zkoumat vztahy mezi muži a ženami bez souvislosti s třídními, rasovými, etnickými či národnostními nerovnostmi. Navíc nestačí na tyto nerovnosti nahlížet na národní rovině. Rostoucí migrace, propojení národních ekonomik a globální rizika nás nutí promyšlet tyto vztahy v globálním měřítku. Před feministickými badatelkami a badateli se tak otevírají nové otázky, jak dosáhnout skutečné emancipace a osvobození všech žen. Klíčovou přitom stále zůstává nerovná dělba domácích povinností a zodpovědnosti za péči o závislé členy společnosti, tato nerovnost se už ale neodráží pouze mezi muži a ženami, ale rovněž mezi ženami samotnými. Pro situaci imigrantek je v cizí zemi zásadní jejich cizinecký status, proto je nutné nejen změnit podmínky udělování pracovních povolení, ale také

spravedlivého občanství v multikulturním kontextu Evropy; o vytvoření empirické a komparativní základny dat pro výzkum občanství v Evropě; o vytvoření teoretické i empirické základny pro zdůraznění větší citlivosti k genderovým a multikulturním aspektům občanství; a v neposlední řadě jde také o formulaci platformy pro vytváření porozumění dynamice multikulturní reality pro občanství i pro aktivity občanských skupin orientovaných na problematiku genderové rovnosti.

V průběhu řešení projektu budou jeho výstupy průběžně prezentovány odborné i široké veřejnosti a výsledná politická doporučení budou směřována národním i transnacionálním politickým aktérům a aktérkám. Kromě výzkumných a publikačních aktivit budou uspořádány také dva výukové moduly na téma genderově spravedlivého občanství v kontextu multikulturní Evropy pro doktorandy, z nichž první se bude konat v červnu 2008 v Praze. Více informací o plánovaném výukovém modulu, o projektu, o jeho výstupech i o jeho výzkumných a výzkumnicích je dostupných na: <http://www.femcit.org/index.xpl>. V případě zájmu o další informace o projektu je také možné kontaktovat autorku článku, která koordinuje český výzkumný tým projektu FEMCIT, jenž se zaměřuje zejména (ale nejen) na výzkum sociální dimenze občanství.

GENDER V CENTRU GLOBALIZACE. ZPRÁVA Z MEZINÁRODNÍ KONFERENCE „LE GENRE AU COEUR DE LA MONIALISATION“ / Alena Křížková

Ve dnech 21.–23. března 2007 byla v Paříži uspořádána mezinárodní konference Le genre au coeur de la mondialisation. Konference byla zorganizována společně několika francouzskými výzkumnými a univerzitními centry v oblasti genderových studií a pod-

přizpůsobit koncept občanství změněným podmínkám, mezi něž patří rovněž závislost západního světa na nájemní pečovatelské práci imigrantek. Následně zdánlivě jednoduché řešení profesionalizace a uznání péče jako produktivní práce ale nenarušuje maskulinní logiku pracovního života, i nadále by to byly pouze ženy, které by musely vyvíjet složité strategie pro skloubení rodinného života a práce.

Důležitým momentem proto i nadále zůstává transformace genderových očekávání, zapojení mužů do péče a redefinice péče jako občanské povinnosti. Jednoduché přesunutí této práce na marginalizované skupiny žen nás totiž pouze uzavírá do spirály zvětšujících se nerovností a pokračující komercializace péče, což může v budoucnu přispět k erozi sociální integrace.

DEMOKRACIE A UNIVERZÁLNÍ LIDSKÁ PRÁVA / Ondřej Lánský

BENHABIB, S. 2002. *THE CLAIMS OF CULTURE: EQUALITY AND DIVERSITY IN THE GLOBAL ERA*. PRINCETON: PRINCETON UNIVERSITY PRESS.

V současné době je možné v České republice vysledovat jistý nárůst zájmu o významné politické téma, které osciluje kolem určitých problémů (teoretických i empirických), jež mají své místo také v politické filozofii: podoby a důsledky politik identity a difference, implementace základních/univerzálních lidských práv a problém uznání kulturních odlišností, navazující otázka demokracie (hledání patřičných modelů) a jejího případného rozšiřování po světě, způsob zacházení s uprchlíky a přistěhovalci, obecněji potom především dezintegrace a postupná transformace národního státu. Globalizační procesy tak především pro obyvatele demokraticky směřujících společností představují, a jistě budou i dále představovat, výzvy, na které je třeba hledat adekvátní odpovědi. Knihu Seyla Benhabib *The Claims of Culture* je možné vnímat a číst jako jeden z možných způsobů hledání takových odpovědí.

Seyla Benhabib, obdobně jako další autoři a autorky kritické teorie (např. Axel Honneth, Peter Dews, David Ingram ad.), se ve svém díle pokouší dostát metodologickým nárokům frankfurtské školy a rozvíjí svébytnou teorii kultury v návaznosti na filozofii komunikativního jednání a diskursu Jürgena Habermase. Ve svých knihách a článcích se neomezuje na teoretické úvahy, ale zdařile používá jed-

nu z devíz kritické teorie: schopnost využít ostatních společenských věd prostřednictvím interdisciplinárního přístupu ke zkoumaným problémům.

Recenzovaná kniha se v sedmi kapitolách koncentruje především na téma zkoumání konstelací politiky identity v kontextu globalizace, přičemž zároveň nabízí a představuje adekvátní model deliberativní demokracie. Cílem této knihy je naznačit, že v rámci deliberativního modelu demokracie není senzitivita ke kulturním odlišnostem neslučitelná se silnou univerzalistickou pozicí, která je zkonkretizována právě v jejím pojetí deliberativní demokracie. Ve své předešlé knize *Situating the Self* (1992) ukázala, že morální a politický univerzalizmus je slučitelný s uznáním jistých forem odlišností (učinila tak na příkladu genderové problematiky). V knize *The Claims of Culture* se však zabývá nikoliv genderem, ale kulturou. Výchozí diskem jejího přístupu je potom pojetí kultury jako neustále se tvořících a znovu-se-tvořících hranic mezi dichotomií „my“ a „oni“, která je pro identitu určující. Toto pojetí Benhabib rozvíjí jako odpověď na *mozaikový multikulturalismus*, který vidí jednotlivé kultury jako části mozaiky, tedy jako pevně oddělené části širšího obrazu (kulturní esencialismus). Benhabib namísto toho staví své pojetí na auditivní metafoře, ve které může „za-

pořena Ministerstvem pro výzkum. Hlavními organizátorkami a organizátory konference byli: Jules Falquet a Fatou Sow (Université Paris Diderot), Helena Hirata a Daniele Kergoat a Brahim Labari (GTM-CNRS, Université Paris 10 a 8), Nicky LeFeuvre, Simone Sagesse (Université Toulouse 2 le Mirail), Martine Siensky (Université Blaise Pascal, Clermont 2). Konference byla rozdělena celkem do pěti tematických bloků: 1. světová ekonomika; 2. globalizace péče; 3. mezinárodní migrace, strategie přežití a obchod se sexem; 4. nacionalismus, militarismus a 5. globalizace, feministické alternativy a sociální hnutí.

První blok, který byl věnován tématu světové ekonomiky a genderové a mezinárodní dělby práce, zahájila svou přednáškou francouzská ekonomka Fatima Talahite. Talahite představila kritický pohled na liberalizaci trhu prostřednictvím globalizace a upozornila na nebezpečí nárůstu nacionalismu a individualismu a identifikovala trend sebedestrukce společností. V rozvojových zemích dochází k sebedestrukci bezpodmínečným zaváděním trhu práce, který je příliš individualizovaný, a v postsocialistických zemích pak dochází k sebedestrukci přijímáním liberálních principů, jehož důsledkem je destrukce systémů sociální ochrany. Britská ekonomka Diane Elson z University v Essexu označila ve svém vystoupení ženy za zdroj výhod tržní soutěže a navrhla zkoumat obchod prostřednictvím genderové perspektivy. Touto metodou zjistíme, jak jsou všechny instituce, a to i instituce trhu, genderované, využívají ženy a jejich služby jako zboží a přitom jsou řízeny většinou muži. Naproti tomu ryze ekonomický přístup je založen na představě, že ženy z globálního jihu profitují ze zavedení trhu v jejich zemích.

Socioložka Saskia Sassen z Chicago University a London School of Economics upozornila na koncept strategického genderování současných rozvinutých trhů, které se v podstatě soustředí ve 40 světových metropolích a velkoměstech a globální jih a rozvojové země tvoří jejich periferii. Genderování je na těchto trzích strategické na dvou úrovních. Jednak vzrůstá poptávka po vysoce profe-